

J. Pyne, *Vatra. Sažeta povijest*, Prevela Olga Šarić, Prosvjeta, Zagreb, 2010, 217 str. (237-241); Matija Bučar, ur. *Zrinska gora: regionalni park prirode*. Petrinja: Grad Petrinja: Učiteljski fakultet: Matica hrvatska, ogranak; Sisak: Sisačko-moslavačka županija; Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2010, 474 str. (242-243); Norbert Pap, *Hungary in the attraction of the Balkan and the Mediterranean*, Publi-kon Publisher, Pécs, 2010 p. 320 (244-245); Ružica Vuk, *Ludbriška Podravina - gospodarski razvoj kao faktor transformacije*, Meridijani, Grad Ludbreg, Samobor, 2009., 232 str. (245-247); *Album predaka, Zbornik zavičajne povijesti*, Hrvatska udruga nastavnika povijesti i Školska knjiga, 2009, str. 189 (247-249); Ivan T. Berend, *Ekonomska historija Evrope u XX veku*, Arhipelag, Beograd, 2009. (249-251); *Global Environment. A Journal of History and Natural and Social Sciences*, N. 3, 2009. (251-257); Lujo Matutinović, *Ogled o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*, Školska knjiga, Zagreb 2009, 290 str. (257-259); *Podravina, časopis za multidisciplinarna istraživanja*, vol. VIII, br. 15, Koprivnica, Lipanj 2009, str. 268 (259-261); *Podravina, časopis za multidisciplinarna istraživanja*, vol. VIII, br. 16, Koprivnica 2009, 210 str. (262-263); *Geoadria, geografski znanstveni časopis*, Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru, Zadar 1/2010, str. 238 (263-265) i osvrt: *40. Međunarodni kulturno-povijesni simpozij Mogensdorf (Celje, Slovenija, 6.-9. srpnja 2010.)* (266-267).

Od kako je počeo izlaziti, časopis *Ekonomska i ekohistorija* privlačio je svojim interdisciplinarnim pristupom i modelom istraživanja veliku pažnju hrvatske naučne javnosti. S obzirom da je u bosanskohercegovačkoj historiografskoj sceni ovakav pristup nikako ili veoma malo prisutan želimo skrećući pažnju na ovaj kvalitetan časopis

potaknuti i ovaj aspekt sagledavanja prošlosti. Pohvalnim potezom redakcije smatramo i redovno ažuriranje Internet portala na kojem se nalaze svi radovi u PDF izdanju ovog časopisa. "Planina je raznovrsna, po svom reljefu, istoriji, običajima pa čak i po samoj ishrani", su riječi kojima je Fernand Braudel u svojoj naučnoj postavci zaokružio svoja početna razmatranja ekohistorije i historije *dugog trajanja* pri sagledavanju reljefa. Ovu šemu možemo prepoznati i u većini radova ovog broja. Ovu vrstu naučnog pristupa smatramo doprinosom dosadašnjim historiografskim radovima.

NEDIM RABIĆ

Иницијал – Часопис за средњовековне студије, књ. 1, Центар за напредне средњовековне студије, Београд, 2013, 348 стр.

Godina 2011. bila je veoma značajna za profesionalno bavljenje medievalistikom na području Jugoistočne Evrope. Osnivačkom skupštinom, održanom februara 2011. u Beogradu, osnovan je Centar za napredne srednjovekovne studije, čime je izučavanje srednjeg vijeka dobilo novu dimenziju, a stvorene su i pretpostavke za značajnije projekte u budućnosti. Dvije godine nakon osnivanja, Centar je objavio premijerni broj *Иницијала*, prvog časopisa na prostoru Jugoistočne Evrope specijaliziranog isključivo za srednjovekovne studije. Ukupno je 15 autora imalo čast da svoje priloge objave u ovom inauguralnom broju.

Rubriku "Članci i rasprave" otvara rad Une Popović, sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu "Унутрашњи хоризонт сопства св. Августина: окрет ка унутрашњости,

метод и проблем сазнања” (11-31). Autorica analizira filozofski aspekt misli sv. Augustina, jednog od najznačajnijih srednjovjekovnih mislilaca, sa posebnim akcentom na određenje unutrašnjeg horizonta sopstva, čime je ovaj veliki filozof napravio značajan iskorak u odnosu na antičke uzore filozofske misli. Augustinovo “zahvatanje i manipuliranje unutrašnjeg horizonta sopstva”, tj. identiteta pojedinca, sagledano je preko tri glavna motiva: samog okreta ka unutrašnjosti, analize strukture saznavnih mogućnosti čovjeka te preko metoda meditacije putem udublivanja u sopstvo. Ova tipično hrišćanska filozofska ideja, kod Augustina se potvrđuje u ideji potvrđivanja individue kao jedinog i pravog mjesta saznanja. Jedno od najznačajnijih djela za ranosrednjovjekovnu prošlost naroda ovih prostora, *De administrando imperio* bizantskog cara-pisca Konstantina Porfirogeneta, očekivano je u prvom broju Inicijala dobilo analizu nekog od svojih segmenata. Tome je pridonio Bojan Novaković, radom “Карта као извор за поглавља 29-36 списка *De administrando imperio*” (33-48), u kome se usredotočio na utvrđivanje porijekla jednog dijela geografskih podataka iz poglavlja *DAI* interesantnim za naše predjele. Istaknuta je činjenica o iznenađujuće malo sačuvanih kartografskih podataka iz Bizantskog carstva, te da osim spominjanja izgubljene karte koju je naručio car Teodosije II, općenito nije postojalo mnogo interesovanja za njihovu izradu. Za bosansko srednjovjekovlje svakako su najzanimljiviji autorovi osvrtni na naseljene gradove koji su pripadali Bosni. Tako se on priklanja klasičnim historiografskim stavovima o “znatno nižem statusu” kneževina označenih sa *horion* u odnosu na one označene sa *hora* što “prevashodno označava državu”. Nažalost, nisu navedeni noviji stavovi Tibora Živkovića o tom problemu i autorova

razmišljanja o njima. Ponavljanje od ranije poznatih teorija o Bosni, Zahumlju, Travuniji i Konavlima, kao “tradicionalnim delovima srpske države” nepotrebno je oduzelo mnogo prostora za glavnu temu rada, analizu *DAI* sa kartografskog aspekta. Svoj prilog u ovom časopisu dao je i Emmanuel Moutafov sa bugarske Akademije nauka, radom “Typology and Semantics of Cryptograms and Acrolexa in the Orthodox East in the Byzantine and post-Byzantine period” (49-75) u kojem daje klasifikaciju kriptograma (kombinacija grčkih, staroslovenskih ili latinskih slova, koje se sreću na različitim objektima) i akroleksa (objekti za ličnu upotrebu, ikonografske predstave, monumentalna dekoracija, rukopisi i stare knjige, nadgrobni spomenici itd.).

Srpska vladajuća porodica Nemanjića je mnogo pažnje pridavala pitanju legitimiteta svoje vlasti. Marija Vasiljević u radu “Помени предака у повељама Немањића и легитимизација власти” (77-96) u poveljama iz kancelarije ove porodice identifikira tri glavna obrasca spominjanja predaka, kao potvrde vladarskih prava. Ti obrasci su: pomeni predaka u autobiografskim odlomcima, potomstvo vladara od sveterodne dinastije, te pozivanje na učešće predaka u vlasti. Gotovo uvijek ovi “programski pomeni” predaka javljaju se u svečanim dijelovima povelja, duhovnim sankcijama, arengama. Krešimir Regan, sa Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža u Zagrebu, je analizirao “Božje utvrde’ Kraljevine Slavonije” (97-114), tj. utvrđenja čiji su vlasnici bila crkvena lica, ili pripadnici viteških redova. Autor je identifikirao 37 utvrđenja koja se mogu ubrojati u ovu kategoriju. Prema tipologiji, te “Božje utvrde” su podijeljene u plemićke gradove-zamkove, utvrđena naselja, utvrđeni samostani, renesansni kašteli, ranorenesansne tvrđave, te utvrđene crkve. Budući se u kategoriju plemićkih

gradova-zamkova ubraja i Dubica, ovaj rad ima značaja i za proučavanje srednjovjekovne i rano-novovjekovne prošlosti današnje Bosanske krajine. Diplomatske aktivnosti nastale u toku mirovnih pregovora Dubrovnika i srpskog kralja Stefana Uroša II Milutina, sa početka 14. stoljeća, predmet su zanimanja Nebojše Porčića "Peace negotiations between Serbia and Dubrovnik in 1301-1302: A Case Study in Medieval Diplomacy" (115-135). Ovaj sukob je veoma dobro dokumentiran u izvorima, pa može poslužiti kao slikovit primjer diplomatskih obrazaca i sredstava koje su koristile obje strane. Kao glavno diplomatsko sredstvo koristila su se brojna poslanstva na obje strane, dok su pomoćna sredstva bili posredovanje, trgovinski embargo i uzimanje taoca. Za srednjovjekovnu Bosnu jedan od najznačajnijih radova jeste "Magarci u dubrovačkom zaleđu" (137-159) Esada Kurtovića, u kome autor analizira podatke iz izvora dubrovačke provenijencije, vezane za mjesto i ulogu ove životinje u svakodnevnom životu srednjovjekovnog čovjeka dubrovačkog zaleđa. Iz teksta saznajemo da je magarac kao životinja korisna za prijevoz robe i jahanje, bio dosta zastupljen u neposrednom dubrovačkom zaleđu, čiji krševiti krajolik mu je dosta odgovarao, dok su u unutrašnjosti za slične poslove mnogo više korišteni konji, mazge i mule. Kao i ostale vrste stoke, i magarci su davani na čuvanje, uzgoj i rad, što je redovno zaključivano prigodnim ugovorima. Prosječna cijena magarca u kupoprodajnim ugovorima iznosila je 5-6 perpera, dok su najskuplji plaćani i preko osam perpera. Najčešći opis magaraca u izvorima je vezan za boju njihove kože i dlake. Zanimljiv je i dio rada koji govori o nekoliko primjera kada su ljudi pogrdno nazivani magarcima ili sinovima magaraca, što je bila jako teška uvreda u srednjem vijeku. Uz ovaj rad priložene su i tri tabele koje daju pregledan popis regesta dubrovačkih izvora vezanih

za ugovore o uzgoju magaraca, kupoprodajne ugovore i slučajeve pljački magaraca.

Aleksandar Krstić, sa Istorijskog instituta u Beogradu pruža biografske podatke o jednoj vlasteoskoj porodici iz srednjovjekovne Srbije: "Нови подаци о војводи Милошу Белмужевићу и његовој породици" (161-185). Ovaj velikaš potiče iz porodice koja je bila iz uskog kruga savjetnika despota Đurđa Brankovića i čiji su članovi obavljali određen upravne funkcije u Zeti. Autor sumnja u starije historiografske stavove (Stojanović, Jireček, Mišić, Lemajić, Dinić, Ćirković, Kovačević-Kojić) o poistovjećivanju Miloša Belmuževića sa vojvodom Milošem koji se spominje u Srebrenici 1457. godine. Naglašeno je i da je ovaj velikaš bio pristalica turkofilske struje Mihaila Anđelovića, a kasnije je prebjegao u Ugarsku. Slične tematike je i pristup Radmila Pečića "Лоренцо Минијати – тајни агент у Дубровнику (1542-1567): према подацима из дубовачког архива" (187-203). Interesantna i još uvijek u potpunosti ne proučena tematika špijunaže obrađen je kroz prizmu firentinskog trgovca i konzula Lorenca Minijatija. Ovaj veoma agilni Firentinac, koji se uglavnom bavio prodajom tkanina, bio je veoma aktivan u prikupljanju informacija sa svih strana. Djelovao je pod lažnim identitetom Simeona de Zagueri, trgovca iz Ankone, bio u kontaktu sa značajnim personama iz Francuske i Osmanskog carstva. Na kraju, zbog učešća u poznatoj zavjeri Marina Držića, u rodnoj Firenci, za čije interese je dugo i život rizikovao, odrubljena mu je glava. Djelovanje Mihaila Valtrovića, pored Miloja M. Vasića, najznačajnijeg arheologa Kraljevine Jugoslavije obradila je Monika Milosavljević "Белешке са маргине – значај Михаила Валтровића за проучавање средњовековних старина у Србији" (205-226).

Druga rubrika Inicijala posvećena je izdavanju i analizi izvorne građe. Tako je Dragić M. Živojinović objavio tekst, prijevod i fotografiju “Хоризма бугарског цара Јована Асена II Дубровнику” (229-239). Ovom horizmom Asen II garantuje dubrovačkim trgovcima prava i povlastice trgovine na teritoriji koju kontroliše. Dokument je značajan jer svjedoči o vremenu ukidanja prevlasti bizantskih gospodara Solunskog carstva nad Bugarskom i jačanju moći Drugog bugarskog carstva. Žarko Vujošević je sličan posao obavio sa objavom “Архиљевичке хрисовуље цара Стефана Душана” (241-254), kojom se na molbu sevastokratora Dejana utvrđuje vlastelinstvo crkve Vavedenja Bogorodice u selu Arhiljevci Autorska suradnja Aleksandra Jakovljevića i Nevena Isailovića rezultirala je radom “Попис нахије Петрово поље из 1574. године” (255-290). Ova nahija je zauzimala prostor dijela nekadašnjeg Kninskog komitata. Samo su se dva važnija utvrđenja nalazila na ovom prostoru: Drniš i Petrovac, a osmansko osvajanje je dovršeno do 1522. godine. Nakon ovog historijsko-geografskog konteksta, autori su predočili transliteraciju, prijevod te faksimil popisa.

U rubrici “Prikazi i kritike” Esad Kurtović je predstavio knjigu *Bosanska kvadratura kruga* Dubravka Lovrenovića, Nebojša Porčić *Зборник средњовековних ћирилских повеља и писама Србије, Босне и Дубровника, Књига I*; Dragić M. Živojinović i Žarko Vujošević su prikazali *Споменицу академика Симе Бирковића*, dok je Živojinović autor još jednog prikaza, knjige Georgi Nikolova *Самостоятелни и полусамостоятелни владения във възобновеното Българско царство (края на XII – средата на XIII в.)*. Posljednja rubrika posvećena je Naučnom životu. Tako

je Dženan Dautović dao osvrt na “Historiografsku produkciju o srednjovjekovnoj Bosni u 2011. godini” (309-330), u kojem je predstavio značaj historiografskih radova objavljenih u stručnoj periodici, zbornicima radova, monografijama i zbirkama izvora. Žarko Vujošević je prikazao rad i izlaganja sa Međunarodne konferencije “Digital Diplomats 2011 – Tool for the Digital Diplomats” održane u Napulju 2011. godine.

Kao jedini nedostatak u ovom prvom broju *Иницијала* možemo istaći nedostatak dijela časopisa u kojem bi bili predstavljeni osnovni zadaci i ciljevi Centra za napredne srednjovjekovne studije, kao i izvještaj o radu u prethodnom periodu. Taj tip sadržaja se može činiti nepotrebnim i dosadnim, no umnogome bi olakšao kasnija istraživanja djelovanja ovog Centra. No, ta činjenica uopšte ne utiče na zaključak da je pojava časopisa *Иницијала* događaj od izuzetne važnosti za medievistiku Jugoistočne Evrope i Balkana. Broj i kvalitet objavljenih radova već ovom prvom broju daju zapaženo mjesto u historiografskoj produkciji za 2013. godinu. Iskreno se nadamo da je pred nama samo prvi od mnogih brojeva ovog časopisa, te da će se u njemu nastaviti objavljivati radovi slične kvalitete i značaja.

DŽENAN DAUTOVIĆ